

I STÄLLET FÖR FÖRFATTARINTERVJU

JAN BALABÁN

Spökt

nummer 3-2012

"I våra samtal om litteratur hänlog vi ofta åt det högtravande påståendet att verkliga böcker skrivs med blod. Men varje gång kom vi till vår fasa fram till att det nog faktiskt är så ...", säger poeten Petr Hruška (f 1964) om sina samtal med Jan Balabán (1961–2010). Den i Ostrava bosatte författaren dog i april 2010, och hans postumt utgivna roman *Fråga pappa*, i vilken han gjorde upp med sin fars död, dök upp i den tjeckiska bokhandeln i juli samma år. Redaktör för romanen var just hans vän Petr Hruška.

Jan Balabán (Foto: Jaromír Čejka, ČTK)

Vilka ändringar gjorde du som redaktör i romanen *Fråga pappa* efter Jan Balabáns död?

Två dagar före Jans död pratade vi om att vi skulle träffas i slutet av veckan, mest för att vara på den säkra sidan, och gå igenom hela texten ytterligare en gång för att kunna skicka den till förlaget på måndagen. Det mötet blev aldrig av, men texten var egentligen redan färdig, med de tillägg, ändringar och kompletteringar som vi hade kommit överens om och som vi hade arbetat in i texten

under de senaste tre månaderna. Så brukade vi göra med både hans och mina böcker – vi "kladdade" i varandras manus och satt sedan med varenda mening, varenda vers ...

När ni läste varandras texter – vad hade du oftast för kommentarer till Jan Balabáns texter, och var det något han aldrig ville ändra?

Alla som skriver längre texter blir med nödvändighet överdrivet tydliga eller upprepar i onödan saker för att budskapet ska gå fram. Jan också. Det var därför vi ville ha synpunkter på våra färdiga texter. Det låter kanske väl idylliskt, men vi lyssnade verkligen på varandra och tog allvarligt på och gjorde något åt nästan alla synpunkter. Vi litade helt enkelt på varandra.

Jan Balabán skrev på romanen *Fråga pappa* i tre år, och när den kom ut sade du att den hade varit plågsam för honom. Vad menade du – det känsliga temat eller själva skrivandet?

Både och naturligtvis. Inspirationen till romanen *Fråga pappa* var hans fars död, även om man inte alls ska se boken som överdrivet självbiografisk. Minnena från faderns liv och hans bortgång gjorde Jan oerhört känslig. Han tog upp allt fler plågsamma frågor som hängde samman med livets förgänglighet. Jan Balabán var en ärlig och krävande människa – när han tog sig för något gjorde han det av hela sitt hjärta och av hela sin förmåga. Och så såg han även på sitt skrivande. Inte som någon raffinerad övning, lättsinnig lek, förströelse eller terapi, utan som ett

evangeliskt budskap, en inre kallelse. Han skapade inte litteratur, han prasslade inte med några papper. För honom var skrivandet en existentiell process: både självbevarande och självförgörande.

Bekräftade Jan Balabán med boken *Fråga pappa* att han även är en romanförfattare? Är det en felaktig uppfattning att han framför allt är en utmärkt novellist?

Jan var framför allt en utmärkt novellist, men även essäist, konstkritiker och de senaste åren författare till lysande krönikor för tidskriften *Respekt*. Hans romaner har en något lösare struktur – med viss överdrift kan man säga att kapitlen i Jans romaner alltid påminde om egenartade noveller, som i sin tur påminde om korta essäer, fyllda av bilder som förde tankarna till prosadikter ... I stället för att ha en huvudhandling ger hans romaner djuplodande inblickar i små, obemärkta episoder och händelser.

Jan Balabán hörde även till de prosaförfattare som var väldigt bra på att gestalta kvinnor.

Kvinnorna i hans verk var ända från början väldigt viktiga, vare sig det gällde dominanta mödrar, döttrar, hustrur eller bara alla tillfälliga servitriser, flickor på bussar, gummor som tyst tittade ut i hyreshus ... Som om Jans världsbild på sätt och vis var uppbyggd runt kvinnorna. De fick förkroppsliga alla dem som trots motgångar och elände ändå på något sätt kunnat förlika sig med sitt livsöde. Medan männen i berättelserna måste hitta sitt öde, måste kvinnorna bära sitt öde. I kvinnorna döljer sig ofta en grundläggande kod för hur man någotsånär ska kunna förstå vår vrickade värld.

I *Fråga pappa* finns förutom Hans och Emil, vars förebilder kan sägas vara författaren själv och hans bror Daniel,

även en syster. Har du någon förklaring till det?

En syster förekommer flera gånger i Jans berättelser. Själv hade han ingen syster, men han berättade att han längtade så mycket efter en att han som barn fantiserade ihop en och föreställde sig att hon fanns någonstans och att han måste hitta henne. Dessa varma känslor från barndomen tog på något sätt gestalt i de systrar som förekommer i hans berättelser. När man stöter på dem märker man att de för det mesta är beskrivna med osedvanlig ömhet och att de ofta har ett diskret drag av flyktighet, otillgänglighet och gåtfullhet.

Vad har den tjeckiska litteraturen förlorat genom Jan Balabáns död?

Med tanke på de verk som Jan lämnade efter sig har den tjeckiska litteraturen inte förlorat något alls. Tvärtom har vi kvar en mycket betydelsefull röst – rösten hos någon som talar väldigt allvarligt och väldigt uppriktigt om de grundläggande saker som enligt honom gör livet värdigt och meningsfullt. Och han struntade i att han med sitt bistra "evangeliska" allvar kunde verka gammaldags och skrev alltid utifrån sig själv, utifrån sin autentiska upplevelse. Jans litterära uttryck var intelligent men inte överarbetat. Det finns en sorts oemotståndlig, direkt och vulgär snillrikhet på de ställen där många författare hemfaller åt en litterärt inarbetad drivenhet. De förmedlar visserligen inte något budskap, men de kan verka intressanta för stunden.

Intervjua av Ondřej Horák, publicerad 11.8.2010 i tidningen Hospodářské noviny.

Översättning: Mats Larsson
© *Economia, a.s., Aspekt förlag*

Jan Balabán (1961–2010) växte upp i Ostrava i norra Mähren, där han också bodde fram till sin plötsliga död. Han var författare, essäist och översättare från engelska, men även konstkritiker, dramatiker och journalist. Balabán debuterade 1995 och var en av de mest uppmärksammade författarna i den yngre tjeckiska generationen med sitt sanningssökande och sitt djuplodande språk. Hans sista roman, *Fråga pappa*, publicerades tre månader efter hans död – och belönades med det prestigefyllda Magnesias Litera-priset 2011.

PÅ GÅNG I FÖRLAGET

I december ger Aspekt förlag ut en ny bok i serien Samtida tjeckisk litteratur: *Fråga pappa* av Jan Balabán. Boken är illustrerad med originalteckningar av Dag Malmberg.

Illustration ur *Fråga pappa* av Dag Malmberg

Fråga pappa är en roman om en faders död och de ursinniga brev som börjar dyka upp efter hans bortgång. I breven anklagas den döde för att ha gått kommunistregimen till mötes och för att ha åsidosatt sin plikt som läkare. Det tvingar modern och de tre vuxna barnen att omvärdera sitt förhållande till honom. Ligger det någon sanning bakom? Vad är rätt och vad är fel? Hur mycket kan man ge efter utan att förlora sin heder?

"Romanen *Fråga pappa* (...) är essensen av hans skrivande: den är självbiografisk, plägsam och mörk, den gör upp med både det som hänt och det som ska hända, den är spännande, stram, äkta." *Reflex*

Läs mer om höstens utgivning på Aspekts blogg!